ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

ПАВЛЕНКО Тетяна Анатоліївна - студентка магістратури Київської державної академії водного транспорту ім. гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного

УДК: ***347.77***

Статья посвящена изучению и обоснованию особенностей защиты права интеллектуальной собственности в современной Украине, вопросам оптимизации и совершенствования механизма защиты прав интеллектуальной собственности. Обосновывается необходимость создания наиболее эффективной защиты права интеллектуальной собственности в Украине.

Ключові слова: інтелектуальна власність, захист права інтелектуальної власності, інноваційні технології, інтелектуальний потенціал, юрисдикційна і не юрисдикційна форми захисту прав інтелектуальної власності, цивільно-правовий, кримінально-правовий та адміністративно-правовий захист.

Розвиток світової економіки характеризується істотними змінами у визначенні напрямів економічного прогресу. Основні акценти сьогодні переміщуються на прискорений інноваційний розвиток, перехід до стратегії, що базується на знаннях та інтелекті. Основою такого розвитку є наукові досягнення, інтелектуальні надбання нації.

Україна, визначаючи свій шлях подальшого розвитку в сучасному геоекономічному просторі, наголосила на інноваційному шляху, який для нашої країни, виходячи з її потенціалу, є не тільки реальним, але й фактично єдиним. Забезпечення конкурентоздатності економіки та досягнення успіху Україною на інноваційному шляху її розвитку неможливо уявити без повного осмислення сучасного стану інтелектуальної власності. Разом з тим економіку України вже неможливо уявити без надійної системи правового захисту інтелектуальної власності. Хоча є підстави стверджувати, що захист прав інтелектуальної власності не повною мірою відповідає сучасним вимогам, з боку ефективності і надійності.

Провідні вчені та науковці наголошують на тому, що в Україні необхідно сформувати і запровадити прийнятну модель інтеграції інтелектуального потенціалу нації у внутрішній і світовий ринки, забезпечивши при цьому ефективний захист прав інтелектуальної власності. Головне слід врахувати національну специфіку формування і розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності і відповідний міжнародний досвід.

Аналіз ситуації, яка склалась у сфері захисту права інтелектуальної власності, доводить, що в Україні створено відповідне законодавче середовище, яке певною мірою гармонізоване з міжнародними вимогами та вимогами ЄС. Але, як зазначає Ю. Капіца: “При цьому приведення національного законодавства у відповідність до законодавства ЄС усе більше розглядається не як умова входження до ЄС, а як застосування з метою вдосконалення національного законодавства кращих міжнародних стандартів, де має враховуватися не тільки зміст актів ЄС, а й особливості їх імплементації у законодавстві держав-членів, практика Суду справедливості та національних судів ” [1].

На сьогодні в Україні, звичайно, зроблено перші, але досить важливі кроки на шляху формування та розвитку інституту інтелектуальної власності. У ст. 41 Конституції України проголошується право кожного громадянина «володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності». Закріплення права інтелектуальної власності в Конституції України означає, що держава бере на себе зобов'язання забезпечити своїм громадянам ефективний захист цього права, підтримку та охорону будь-яких видів творчої інтелектуальної діяльності. Водночас ст. 54 Конституції України гарантує захист не лише моральних, а й матеріальних інтересів авторів, проголошуючи, що ніхто не може використовувати або розповсюджувати твори без згоди автора, за винятком випадків, установлених законом.

Без ефективної системи захисту всі результати, що пов'язані зі створенням об'єкту та правовою охороною і використанням об'єктів інтелектуальної власності можуть бути зведені нанівець. У наш час фактор захисту прав набуває ширшого значення ще й тому, що у зв'язку зі швидким розвитком технологій виникла можливість порушення прав у таких обсягах, які були неможливими кілька десятиліть тому. Захист прав інтелектуальної власності – це сукупність заходів, спрямованих на встановлення та визнання прав інтелектуальної власності у разі їх порушення, оспорювання чи невизнання [2, ст. 218].

Тому актуальність обраної теми обумовлена тим, що в ході формування ринкової економіки, зниження бюджетного фінансування науки збільшився відтік за кордон учених, творців нових, високотехнологічних розробок. Ситуація, яка склалася в Україні, свідчить, на жаль, про неефективне функціонування системи її захисту. Хоча цивільно-правові механізми відіграють найважливішу роль у правовому регулюванні питань інтелектуальної власності, проте дедалі більш очевидним стає той факт, що у відриві від норм інших галузей вони не здатні забезпечити надійної правової основи для вирішення багатьох проблем повсякденної практики створення та використання результатів інтелектуальної діяльності. З переходом України до інформаційного суспільства, відбувається глибоке переосмислення ролі інтелектуальної власності, яка перетворюється у механізм створення конкурентних переваг та формування потенціалу виробничо-економічних відносин на національному, європейському та міжнародному рівнях.

Метою і основним завданням є з'ясування і вивчення особливостей захисту права інтелектуальної власності в Україні, а також виокремлення пріоритетних напрямів удосконалення захисту права інтелектуальної власності в сучасній Україні.

Теоретичними розробкам механізму захисту прав інтелектуальної власності приділяли увагу такі вчені, як: О.В Безух, В. А. Дозорцев, В. С. Дроб'язко, В. О. Жаров, А. О. Кодинець, В. Коссак, О.В. Кохановська, О. М. Мельник, Н.М. Мироненко, О. П. Орлюк, О. А. Підопригора, О.П. Сергєєв, О. І. Харитонова, Г. Ф. Шершеневич, Р. Б. Шишка. Питання кримінально-правової охорони інтелектуальної власності були предметом досліджень П. С. Берзіна та А. С. Нерсеяна. Проблематику адміністративно-правової охорони інтелектуальної власності досліджували І Г. Запорожець, Н. О. Можаровською , Л. Т. Комзюк та інші.

Однак, необхідно констатувати, що більшість наявних наукових розробок і сьогодні має цивілістичний чи адміністративно-правовий характер [3, ст. 8].

На думку вітчизняних фахівців, серйозною проблемою, яка гальмує інноваційний розвиток нашої держави, є відсутність дієвого захисту майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності та належної виконавчої інфраструктури щодо реалізації наявного законодавства.

Однак, незважаючи на значну кількість публікацій, питання державного регулювання інтелектуальної власності в Україні потребує подальшого осмислення. Це пояснюється надзвичайно важливою роллю інтелектуального капіталу, здатного в сучасних умовах забезпечити Україні сталий економічний розвиток, що неможливе без вирішення ряду організаційно-економіч-

них проблем створення, захисту та ефективного використання інтелектуальної власності.

Розвиток людської цивілізації в сучасних умовах свідчить про поступову трансформацію постіндустріального суспільства у суспільство інформаційне, яке уособлює інформаційно-технологічні зміни нового тисячоліття і являє собою сутнісну характеристику сучасного життя людства. Основоположними ресурсами інформаційного суспільного устрою є інформація, знання та інформаційно-комунікаційні технологія. З огляду на ці обставини, логіка розвитку інформаційного суспільства прямо пов'язана з інтелектуалізацією праці, наданням найвищого пріоритету процесам продукування нових знань, які обумовлюють соціально-економічний прогрес. Наша реальність дедалі частіше доводить, що інтелектуальна діяльність починає успішно конкурувати з іншими видами соціальної діяльності , що призводить до розвитку знаннєвої економіки [2, ст. 8].

До 1991 року в Україні, як і у всьому колишньому Радянському Союзі, в силу переваги суспільної форми власності та пануючої соціалістичної ідеології були відсутні спеціальні закони про правовий захист права інтелектуальної власності. Правове регулювання відносин у цій сфері забезпечувалося, в основному, підзаконними актами.

Загальне законодавство закріплювало можливість широкого використання результатів творчої праці громадян в інтересах держави і суспільства. Наприклад, основною формою правової охорони винаходів був не патент, а авторське свідоцтво, яке засвідчувало виключні права на використання винаходу не його творцям, а державі. У той же час механізм захисту порушених прав не був ефективним. Передбачені законодавством санкції були незначні, а судова процедура складною.- У результаті масових порушень прав інтелектуальної власності кількість судових справ була мізерною.

Після проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року почалося формування спеціального законодавства, що регулює правовідносини у сфері інтелектуальної власності.

Принциповим етапом у розбудові законодавства з питань інтелектуальної власності стало прийняття у 1996 році Конституції України. Консолідуючою основою у розбудові законодавства України з питань інтелектуальної власності стало прийняття у 2003 році Верховною Радою України Цивільного кодексу України, Книга четверта якого має назву «Право інтелектуальної власності».

Частиною національного законодавства є також норми міжнародних договорів, закони про приєднання до яких прийняті Верховною Радою України, а також підзаконні нормативно-правові акти з питань інтелектуальної власності [4, ст. 23-24].

Якщо країна забезпечує належний захист прав інтелектуальної власності, то її систему правової охорони інтелектуальної власності можна вважати ефективною. У наш час цей фактор набуває особливо великого значення, тому що у зв'язку із швидким розвитком інформаційних технологій, з'явилась можливість порушення прав інтелектуальної власності у значних обсягах. Без сучасного законодавства, дієвих механізмів реалізації правових норм та розбудови відповідної інфраструктури система правової охорони інтелектуальної власності в будь-якій країні не може бути ефективною.

Захистом прав інтелектуальної власності є правове забезпечення недоторканності цих прав, їх непорушності, а в разі порушення, застосування заходів примусового характеру, спрямованих на відновлення цих прав. Право на захист з'являється у власника прав інтелектуальної власності лише в момент порушення або оспорювання його прав та охоронюваних законом інтересів і реалізується в рамках цивільних, кримінальних та адміністративних правовідносин, які виникли при цьому.

Згідно з міжнародними стандартами поняття «захист прав інтелектуальної власності» включає передбачену законодавством діяльність уповноважених країною відповідних органів влади по визнанню, поновленню прав та усуненню перешкод, що заважають реалізації прав та законних

інтересів суб'єктів права інтелектуальної власності.

В Україні створено цілісну систему захисту прав інтелектуальної власності, яка включає в себе правові норми, механізми їх застосування та відповідну інфраструктуру для їх практичної реалізації. Ця система в цілому відповідає міжнародним стандартам, що діють у сфері інтелектуальної власності [4, ст. 51-52].

У законодавстві розрізняють дві основні форми захисту прав інтелектуальної власності – юрисдикційну та неюрисдикційну.

Юрисдикційна форма захисту прав інтелектуальної власності полягає в тому, що особа, права якої порушено, звертається за захистом порушених прав до суду, інших компетентних державних органів, уповноважених вжити необхідні заходи для відновлення порушених прав і припинення правопорушення.

У рамках юрисдикційної форми захисту прав, у свою чергу, виокремлюють загальний (судовий) і спеціальний (адміністративний) порядки захисту порушених прав інтелектуальної власності. За загальним порядком захист прав інтелектуальної власності та охоронюваних законом інтересів здійснюється судом [4, ст. 54].

Спеціальною формою захисту прав інтелектуальної власності є адміністративний порядок їх захисту. Він застосовується як виняток із загального правила, тобто тільки в прямо передбачених законодавством випадках. Згідно із законодавством потерпілий може звернутися за захистом своїх порушених прав до уповноваженого на це державного органу [5, ст. 9].

Неюрисдикційна форма захисту прав інтелектуальної власності передбачає дії юридичних і фізичних осіб щодо захисту прав інтелектуальної власності, які здійснюються ними самостійно (самозахист), без звернення за допомогою до державних або інших компетентних органів. Це може бути відмова здійснити певні дії, що не передбачені укладеним ліцензійним договором, або відмова від виконання договору в цілому.

Обрані засоби самозахисту прав не повинні суперечити закону та моральним засадам суспільства. Способи самозахисту можуть обиратися особою чи встановлюватись договором або актами цивільного законодавства [4, ст. 54-55].

Юрисдикційна ж форма захисту прав інтелектуальної власності передбачає цивільно-правовий, кримінально-правовий та адміністративно-правовий захист порушених прав.

Під цивільно-правовим захистом прав інтелектуальної власності розуміють передбачені законом матеріально-правові заходи примусового характеру, за допомогою яких здійснюється визнання або відновлення порушених прав інтелектуальної власності, припинення правопорушення, а також майновий вплив на правопорушника. Поряд із цивільно-правовим захистом прав інтелектуальної власності у сучасній юридичній літературі вирізняють господарсько-правовий захист порушених прав інтелектуальної власності підприємств, установ, організацій, інших юридичних осіб (у тому числі іноземних), та громадян – суб'єктів підприємницької діяльності.

Основною метою цивільно-правової та господарсько-правової відповідальності є не покарання за недотримання встановленого правопорядку, а відшкодування заподіяної шкоди [4, ст. 55].

Згідно з Конституцією України кожна особа має право звернутися до суду за захистом порушених прав. Суб'єкт права інтелектуальної власності може вибрати один або кілька способів захисту особистих немайнових чи майнових прав інтелектуальної власності, встановлених ст. 16 Цивільного кодексу України. Зокрема, способами захисту порушених прав інтелектуальної власності можуть бути такі: визнання права, припинення дій, якими порушується суб'єктивне право, відновлення становища, яке існувало до порушення, відшкодування збитків та ін. [6, ст. 243].

Законодавство України, як і багатьох інших держав, поряд із засобами цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності, встановлює кримінальну відповідальність за їх порушення. Кримінальна відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності наступає, якщо пра-

вовласнику завдана матеріальна шкода у значному, великому або в особливо великому розмірах.

Враховуючи, що інтелектуальна власність у сучасних умовах набирає все більшої ваги, а також зростання масштабів правопорушень у цій сфері, такі покарання є виправданими і мають нести застережливу функцію щодо порушення прав інтелектуальної власності [4, ст. 57-58].

Адміністративна відповідальність – різновид юридичної відповідальності, що має специфічну форму реагування держави на адміністративне правопорушення. Вона полягає в застосуванні уповноваженими органами державної влади або їхніми посадовими особами адміністративного стягнення, передбаченого законодавством України [2, ст. 229].

Законодавство України передбачає вирішення в адміністративному порядку широкого кола питань щодо захисту прав інтелектуальної власності. Адміністративна відповідальність за правопорушення настає, якщо ці правопорушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності.

Норми адміністративного права, що стосуються захисту прав інтелектуальної власності, містяться в Кодексі України про адміністративні правопорушення, Митному кодексі України, законах України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на зазначення походження товарів», «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем», «Про охорону прав на сорти рослин» та «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» [4, ст. 59].

Держава повинна опікуватися питаннями створення необхідних умов для збереження й зміцнення свого інтелектуального потенціалу, пошуками шляхів його якісного розвитку, бо інакше розвиток національної творчості не матиме перспектив, якщо не існуватиме підготовка фахівців, здатних до творчої праці [7, ст. 32].

Отже, незважаючи на певні успіхи Україна продовжує стикатися з низкою проблем у сфері інтелектуальної власності, адже ще досить високий рівень піратства та обігу контрафактної продукції, що становить загрозу для економіки держави, існує невирішеність питання порушення прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет, недостатньо високий рівень культури та обізнаності населення у сфері інтелектуальної власності тощо. Тому першочерговими діями повинно бути вирішення поставлених задач, а також подальша адаптація національного законодавства до законодавства Європейського Союзу.

Перш за все інтелектуальна власність повинна стати фундаментальним і міцним інструментом створення сприятливого середовища для творчої активності та вільної конкуренції, як базових засад економічного, соціального й культурного розвитку нашої держави.

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, можна виокремити такі пріоритетні напрями удосконалення захисту права інтелектуальної власності в сучасній Україні:

- приведення норм Цивільного кодексу України у відповідність до норм законодавства ЄС та поступове удосконалення нормативної бази у сфері захисту права інтелектуальної власності;

- моніторинг міжнародної правової системи інтелектуальної власності та системи права ЄС;

- здійснення ефективних заходів із попередження та припинення правопорушень у сфері інтелектуальної власності;

- розповсюдження та популяризація знань про законодавство у сфері інтелектуальної власності, важливість охорони та дотримання прав інтелектуальної власності, захисту права інтелектуальної власності;

- підвищення рівня освіти та професійного рівня у сфері захисту інтелектуальної власності, підвищення в суспільстві рівня обізнаності та культури в сфері інтелектуальної власності;

- інформування громадськості про роль і значення інтелектуальної власності з метою культурного розвитку країни.

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено вивченню і обґрунтуванню особливостей захисту права інтелектуальної власності в сучасній Україні, питанням оптимізації і удосконалення механізму захисту права інтелектуальної власності. Обґрунтовується необхідність створення найбільш ефективного захисту права інтелектуальної власності в Україні.

SUMMARY

This article is devoted to the study and substantiation features of intellectual property rights in today's Ukraine, how to optimize and improve the mechanism of protection of intellectual property rights. Substantiating the necessity of creating the most effective protection of intellectual property rights in Ukraine.

Підсумовуючи вищезазначені напрями удосконалення захисту права інтелектуальної власності в Україні можна дійти до висновку, що лише разом і в сукупності один з одним вони призведуть до позитивних і кардинальних змін у розвитку економіки України, збережуть та розвинуть інтелектуальний потенціал нації, а отже, поступово буде відбуватись інтеграція України до світового співтовариства як його повноправного члена, і неодмінно це сприятиме покращенню міжнародного іміджу нашої країни та її інвестиційної привабливості.

Література

1. Капіца Ю. М. Особливості гармонізації законодавства країн СНД із законодавством Європейського союзу у сфері інтелектуальної власності // Право україни. – 2011. -- № 3. – С. 92-100.

2. Кравець В. Р., Олюха В. Г., Стець О. М. та ін..: за заг. ред. Кравця В. Р., Олюхи В. Г. Право інтелектуальної власності. Навч. посіб. - К.:Центр учбової літератури, 2012.- 270 с.

3. Потоцький М. Ю. Господарсько-правовий захист інтелектуальної власності в Україні: монографія/ М. Ю. Потоцький.- К.:ДП «Вид. дім «Персонал», 2014.- 620 с.- Бібліогр.: с. 587-619.

4. Доріс Лонг, Патриція Рей, Жаров В. О., Шевелева Т. М., Василенко І. Е., Дроб'язко В. С., Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування. Практичний посібний. – К.: «К.І.С.» 2007.- 448 с.

5. Дроб'язко В. С. , Міндул А. В. , Орлюк О. П., Тверезенко О. О., Штефан О. О., та ін.; за заг. ред. д.ю.н. О. П. Орлюк.- Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування: монографія. - К.: ТОВ «Лазуріт-Поліграф», 2009.-242 с.

6. Гапотій В.Д., Солоненко А. М. Захист права інтелектуальної власності в Україні: навч. посіб./ В. Д. Гапотій, А. М. Солоненко. – Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2011. – 360 с.

7. Капіца Ю. М., Ступак С. К., Воробйов В. П. та ін. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу та законодавство України. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2006.